

Elvira Hidalgo tornarà a Vall-de-roures

Les restes de la mítica cantant i mestra de Maria Callas, a punt de ser repatriades a la seua vila natal. [p.4]

Carnestoltes al Baix Cinca

Les localitats de Fraga i Saidí celebren unes lluïdes festes de carnaval amb concursos de disfresses, rues i menjars populars. [p.7 i 9]

TEMPS DE FRANJA

digital.32

Revista de les Comarques
Catalanoparlants d'Aragó

El futur de la Llitera

Per celebrar el seu número 100, la revista mensual gratuïta *Somos Litera* organitza a Tamarit una taula de debat sobre el futur de la comarca. [p.12]

La llengua materna a Saragossa

El 21 de febrer es va commemorar a la UNIZAR un acte en commemoració del Dia de la Llengua Materna. [p.15]

L'aragonès, ENTRE LA RENOVACIÓ I LA SUBSTITUCIÓ

Sumari

- 2 Cartes dels lectors
- 3 Editorial
- 4 Matarranya
- 7 Baix Cinca
- 10 Entrevista
- 12 Llitera
- 13 Ribagorça
- 14 Aragó
- 17 Personatge del mes
- 18 Països Catalans
- 19 Informe

Imatge coberta: Drac de forja, símbol d'Aragó, en una finestra d'una vila de l'antiga Corona aragonesa (foto © Carles Terès).

TEMPS DE FRANJA digital 32

Edita:

Iniciativa Cultural de Franja

C. Major 4, 44610 Calaceit. T. 978 85 15 21
 · Associació Cultural del Matarranya
 · Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
 · Centre d'Estudis Ribagorçans (CERib)

Coordinació: Carles Terès i Isabel Calaf
 info@teresantolin.com

Gestió i administració: Cèlia Badet

Cap de redacció i maquetació gràfica:
 Isabel Calaf · tempsdefranja@gmail.com

Consell de redacció:

Matarranya: M. D. Gimeno, Carles Sancho.
 Baix Cinca: Rosa Arqué, Hugo Sorolla.
 Llitera: Josep Espuga
 Ribagorça: Glòria Francino.

Seccions:

Matarranya, Isa Calaf. Baix Cinca, Rosa Arqué; Llitera, Josep Espuga; Ribagorça, Glòria Francino; Cultura, Hèctor Moret; Entrevistes, Ramón Mur; PP.CC., Hugo Sorolla; Aragó, Carles Terès.

Opinió: Marina d'Algars, Patrici Barquin, Esteve Betrià, J.A. Carrévalo, Francesc Ricart, Carles Terès, Joaquim Torrent.

Subscripcions i publicitat: 978 85 15 21

Producció: Terès & Antolín
 info@teresantolin.com

Disseny: Carles Terès Bellès

Dipòsit legal: TE-88/2000

ISSN: 1695-7709

En venda a:

Albelda: Estanc Conchita. **Calaceit:** Papereria Abàs. **El Torricó:** Llibreria Pilarín. **Fraga:** Llibreria Badia i Kiosko Casanova. **Girona:** Llibreria Les Voltes. **Lleida:** Llibreria de la Generalitat. **Mequinensa:** Papereria González. **Reus:** Llibreria Gaudí. **Saldí:** Llibreria Panadés i Llibreria Sorolla. **Saragossa:** Papeleria Germinal. C. Sepulcro, 21. **Tamarit:** Estanc Patrito. **Tortosa:** Llibreria El Temple. **Vall-de-roures:** Llibreria Serret.

Cartes dels lectors

La grafia de l'aragonès

En mobilitat per un projecte sobre la situació sociolingüística de l'aragonès passo per Saragossa, en la casualitat que s'hi presente "la" proposta per a unificar les diferents grafies de l'aragonès. Per hores de cotxe, obligacions, i altres, no m'és còmode esperar-m'hi, però penso que pot ser un moment històric. Ja vaig estar una dècada abans al Congrés de l'Aragonès, que va certificar la divisió en dos grafies. Ara tinc l'esperança d'assistir a l'acte de reconciliació.

Entro a la Biblioteca de Aragón i no trobo la sala. No hi ha els cartells dels grans actes. Finalment al soterrani, en una sala reduïda, però a petar de gent, sense llums, se projecten fotografies de les pàgines d'un llibre. Lo glamour vintage se trenque perquè no són diapositives, d'aquelles antigues. És un text fet pel propi autor, imprès en paper, fotografiat, i enganxat a un powerpoint. Digital>analògic>digital. Parle l'asturià Ramón d'Andrés, assegut a una cadira, de cara a la pantalla, de cul al públic, i micròfon defectuós en mà. Els altres dos especialistes que signen la proposta, un occità i l'altre suís, no han assistit a la presentació.

Quan entro, m'haig de quedar a la porta perquè no hi cap ni una agulla més. Vaig a tancar la porta, però em diuen que no cal, que així corre l'aire. Després veig que al públic la proporció de mascles és excessiva per a qualsevol revolta social. Però la proporció de jòvens, i inclús adolescents i xi-

Ramon d'Andrés. ASTURNEWS

quets, és molt major a la que pot aspirar el tedi de qualsevol exposició d'una grafia lingüística. Bon senyal! I la grafia es presenta a Saragossa. Capital del regne. Però també nucli essencial de neoparlants i moviments associatius per l'aragonès.

La presentació va succeir lletra a lletra les seues propostes. Per als amateurs de la lingüística aragonesa mos és suficient en entendre que, tal com calie esperar, adopten una proposta de *fifty-fifty*: distinció de la B/V de l'EFA, i la Z i la Ñ del CFA. El presentador pose com a exemple la 'ñ' d'*Espanña*. Ixco de la reunió sondejant com veuen la grafia els diferents actors. Sent suaus, lo procés serà molt, molt, molt complex. Ningú vol que la proposta es convertixque en un quart estàndard de l'aragonès. Jo personalment espero haver assistit a la primera pedra de la reunificació de grafies de l'aragonès.

Natxo Sorolla

A Temps de Franja volem saber la teua opinió. Envia'ns les teues cartes, tot indicant el teu nom i població, a: tempsdefranja@gmail.com

COMARCA DEL
matarranya

INSTITUTO DE ESTUDIOS
ALTOARAGONESES
Diputación de Huesca

GOBIERNO DE ARAGON

Departamento de Educación,
Cultura y Deporte

Diputació de Lleida

INSTITUT
D'ESTUDIS
ILERDENCS
Fundació Pública de la Diputació de Lleida

SUBSCRIU-T'HI

T. 978 85 15 21
 tempsdefranja@gmail.com

Recordem a tots els subscriptors de *Temps de Franja* que ens comuniquin la seva adreça de correu electrònic a **administracio@ascuma.org** per a rebre els pdf dels números digitals

La llengua materna

El català i l'aragonès, les nostres llengües, van rebre un reconeixement institucional el passat 21 de febrer en un acte celebrat a la Universitat de Saragossa amb ocasió del Dia Internacional de la Llengua Materna. Més de cent persones van omplir un dels salons de l'edifici Paraním per assistir a una confraternització lingüística organitzada pel Govern d'Aragó i la Universitat de Saragossa, de forma conjunta. Altres organitzacions com ASCUMA i el CRA del Matarranya van celebrar actes igualment en aquesta jornada internacional impulsada per la UNESCO.

És just reconèixer els esforços que l'actual Govern d'Aragó, presidit per Javier Lambán, està realitzant a favor de les nostres dues llengües minoritàries a través del departament d'Educació Cultura i Esports amb la seva consellera Maite Pérez al capdavant i de la Direcció de Política Lingüística d'aquesta conselleria que dirigeix José Ignacio López Susín. La consellera va tenir el detall de pronunciar al Paraním un discurs amb cites de tants il·lustres aragonesos que en el passat van barallar per situar tant al català com l'aragonès en els llocs que els correspon.

Aquest acte institucional no pot, però, tancar els ulls a la realitat. La

realitat trilingüe d'Aragó, que l'actual Govern autònom reconeix, contrasta amb la insensibilitat mostrada per anteriors executius que van precedir i li poden substituir en el futur. L'acte del passat 21 a Saragossa és, per desgràcia, un oasi aïllat enmig del desert en què viuen diàriament, el mateix l'aragonès que el català.

En l'informe de la UNESCO es van aportar algunes dades ben il·lustratives. Per exemple, a Nigèria hi ha 515 idiomes diferents en els seus 36 estats, dels quals almenys vuit ja es donen per desapareguts. El català a Aragó viu una situació dramàtica a la qual la societat no s'enfronta perquè en massa ocasions sembla que ni tan sols la percep. El nostre idioma, el qual va ser primera i única llengua en els pobles de la Franja, està ja convertint-se en el segon darrere del castellà, sobretot en les èpoques de major aflluència de turistes i visitants. Pels carrers se sent parlar català durant l'hivern, entre els pocs residents que queden als pobles. Per contra, a l'estiu, només se sent parlar en castellà a les piscines, en els poliesportius i a peu de carrer.

Conscienciar al veïnat dels pobles bilingües d'Aragó de la riquesa patrimonial cultural que suposa comptar amb una identitat idiomàtica prò-

Capçalera del web dedicat a les llengües d'Aragó

pia és una tasca difícil d'escometre però imprescindible si de debò no volem deixar morir la llengua materna, la nostra, la que rebem dels nostres pares. Els esforços de les nostres associacions, totes les que integren Iniciativa Cultural de la Franja (ICF) com L'Associació Cultural del Matarranya (ASCUMA), Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA i el Centre d'Estudis Ribagorçans (CERib), semblen moltes vegades insuficients i ems, però de cap manera ho són. El fet mateix que entre totes les organitzacions integrades en ICF mantinguin viva la flama de la informació en català a través de *Temps de Franja*, única publicació aragonesa en el nostre idioma, és un motiu d'esperança encara que en ocasions s'estengui el desànim entre nosaltres. Moltes de les associacions interessades en la defensa de les nostres llengües maternes estan formades per persones molt grans i compten amb pocs socis joves. No obstant això, organitzacions de pares d'alumnes, com Clarió, que treballen sense descans per l'escolarització dels seus fills en català, ens fa mirar al futur amb la major de les esperances.

Milers d'aragonesos volem que la nostra última paraula sigui en català, la nostra llengua materna, la primera que sentim parlar en néixer.

El retorn d'Elvira de Hidalgo, mestra de Maria Callas

// JAVIER ORTEGA

La localitat de Vall-de-roures, vila natal de la mítica cantant i professora de música Elvira de Hidalgo, ultima els tràmits per a repatriar les seues restes mortals que reposen en un cementiri de Milà.

Elvira Rodríguez Roglan, coneguda artísticament com Elvira de Hidalgo, va ser una gran soprano i una mestra de cant que va tenir entre els seus alumnes a la soprano grega Maria Callas.

Va néixer a la capital del Mataranya en 1891, però molt prompte es va traslladar amb la seua família a Barcelona, on va cursar estudis de música al Conservatori del Liceu. Va actuar en els més grans escenaris operístics del món, amb clamorosos èxits, des del seu debut el 1906, amb 16 anys, fins a la seua retirada, en 1936. Va morir el 1980 a Milà on va passar els últims anys de la seva vida.

Elvira de Hidalgo ha passat a la història com “la mestra de Maria Callas”, perquè va ser la seva professora de cant i el seu Pigmalió. Això va ocórrer entre 1939 i 1943, durant la seva estada a Atenes, encara que ambdues artistes mai no van mantindre el contacte des de llavors.

Elvira de Hidalgo
WIKIPEDIA

De Hidalgo acompanyaria a la diva grega en algunes de les seves actuacions a París i Barcelona i estaria sempre a l'altra banda del tel·lèfon com amiga i confident, com a mare i assessora.

Elvira de Hidalgo era una intèrpret de “bel canto” amb un lloc en la història, una de les millors intèrprets de Rosina de l'òpera “El barber de Sevilla” de Rossini. Junt amb la seva magnífica tècnica i les seves grans facultats vocals, també posseïa una especial vis còmica i gràcia personal que la va fer també triomfar com a actriu.

Després de retirar-se dels escenaris en 1936 començaria la seua carrera com a mestra. Primer va estar durant deu anys a Atenes, entre 1939 i 1949, on descobriria a la jove Maria Callas.

Més tard, entre 1949 i 1954, va fer classes al Conservatori d'Ankara. El 1959 es va assentar definitivament a Milà i es va vincular com a catedràtica vitalícia a la Scala.

Va morir l'any 1980. Mai en vida va tornar a la seva localitat natal. La Fundació “Vall-de-roures Patrimonial” realitza des de fa un temps gestions per al trasllat de les deixalles mortals d'Elvira de Hidalgo, des d'un cementiri de la ciutat italiana de Milà, on va morir als 87 anys.

Així mateix, el Museu de Vall-de-roures, localitat que organitza un curs de música en el seu honor, estudia dedicar alguns espais de la figura de la cantant, amb vestits, objectes de la soprano així com material gràfic i sonor.

L'ESMOLET

Empatia i sopa d'all // Carles Terès

Darrerament pareix que torna la lògica del que coneixem com a sentit comú. En el posicionament web, per exemple, *nostresinyor* Google tendeix a premiar els continguts originals (que no són copiats-enganxats d'una altra pàgina) que aporten informació significativa als que la cerquen. Han quedat enrere les tècniques més o menys tramposes a base de paraules clau sense contextualitzar que no feien res més que decebre al “navegant” —decepció que es traduïa en una pèrdua de credibilitat de l'empresa de Mountain View.

Pel que fa al màrqueting i la comunicació, agafen força els mètodes basats en l'empatia, és a dir, en la capacitat de posar-se en el lloc de l'altre. Aquestes coses les sabem per experiència i intuïció els que estem cara al públic, i per això pot fer l'efecte que tot plegat és com descobrir la sopa d'all. En realitat, però, paga la pena de profunditzar en aquests coneixements i percepcions per extreure'n un sistema de treball que ens sigui útil.

En aquest sentit, comença a ser habitual l'ús del “mapa d'empatia” a l'hora de crear una estratègia. És una eina eficaç perquè plasma visualment els elements (sensacions, sentiments, pensaments...) que intervenen en la presa de decisió dels clients. No només les seues necessitats explícites sinó també les que queden latents, per sota de la superfície. Hi ha autors que afirmen que es tracta de tornar a considerar els clients com a persones influïdes per tot el seu entorn (allò de “jo sóc jo i la meua circumstància” d'Ortega y Gasset), i no com un element aïllat que podem encasellar en un ‘segment’ com qui classifica els préssecs segons la mida. Jo personalment tinc una tendència a l'empatia que a voltes és fins i tot excessiva, però que m'ha anat molt bé per a la meua feina. Per a mi l'empatia no és una estratègia, sinó un mètode de treball. Posar-se en la pell de qui ve a l'estudi amb la il·lusió d'un nou projecte és una de les coses més satisfactòries del nostre ofici.

Trobada d'autors a l'IES Matarranya

// CARLES SANCHO

Una vintena d'alumnes de català de primer i segon d'ESO de l'Institut Matarranya, acompanyats per la seua professora Pepa Nogués, es van trobar el matí de dissabte 25 de febrer a la cafeteria Casalduc de Vall-de-roures amb l'escriptora Coia Valls per parlar de la seua obra publicada. Els alumnes havien llegit i treballat a classe la novel·la juvenil de l'autora *L'ombra dels oblidats*. Després de conèixer l'escriptora en un ambient més informal que dins les aules del centre, li van fer diverses preguntes sobre el llibre i la seua activitat com a escriptora. Els alumnes van participar en diferents jocs literaris a proposta de la Coia, que parlà de la seua obra i ells llegiren fragments de les seues novel·les. Una activitat literària paral·lela a la signatura de llibres que al mateix temps es feia a la Llibreria Serret, a l'altre costat del carrer. L'escriptor convidat per l'Octavi era Xulio R. Trigo (Betanzos 1959).

Coia Valls (Reus 1960) és escriptora i professora d'Educació Especial i Logopèdia. El 2010 va rebre el premi Néstor Luján de novel·la his-

tòrica amb *Princesa de jade* i ha escrit també contes, literatura infantil i novel·la juvenil. Manté a la xarxa el bloc *El quadern taronja*.

Al desembre els alumnes de tercer i quart d'ESO de català de l'Institut Matarranya també van participar en un dinar literari a la Fonda Angeleta de Vall-de-roures amb

Trobada amb escriptors a l'IES Matarranya
ARXIU

l'escriptor Francesc Miralles per comentar la seua obra *Un haiku per a l'Alicia* que havien treballat a classe. Unes trobades de l'àrea de català de l'institut de Vall-de-roures amb els escriptors que apropen als lectors joves al món literari d'una manera molt més espontània i suggeridora.

Rajadell presenta la biografia de Batiste a Saragossa

// MÀRIO SASOT

El passat 23 de febrer, el periodista i escriptor matarranyenc Lluís Rajadell va presentar el seu llibre *La ternura del pistolero. Batiste el anarquista indòmito* a la llibreria "La Pantera Rossa" de Saragossa.

L'acte, al que hi van assistir unes 40 persones, va estar organitzat i presidit per Juan José Soro i Manuel Baile, responsables de la editorial Comuniter, l'empresa que ha publicat el llibre.

Davant d'un públic atent i interessat, Rajadell desgranà els principals episodis de la vida de Juan Bautista Albés i Segura, 'Batiste', "un home del seu temps, carregat de contradiccions, estimat per uns i molt odiat per altres" –digué l'autor del llibre.

Acompanyat d'interessants imat-

ges recollides durant la seua intensa i llarga etapa de recopilació d'informació sobre el personatge, Lluís Rajadell recordà els seus orígens humils, el seu exili laboral a Barcelona, el seu retorn a Vall-de-roures, el seu poble natal i la seua presa de consciència obrera que aviat desembocaria en una militància apassionada en el món llibertari d'abans de la Guerra Civil.

D'esquerra a dreta: Juan José Soro, Lluís Rajadell i Manuel Baile.
MÀRIO SASOT

També recordà un dels projectes socials més importants que protagonitzà Batiste amb la creació a Barcelona de la Colònia per a xiquets fills de republicans a l'antiga Masia Bach de la Beguda. L'exili a França i l'obscura etapa de Batiste com a presumpte col·laboracionista amb el govern pro-nazi de Vichy va ser un dels fets que més va cridar l'atenció del públic.

Juan José Soro, editor de Comuniter, qualificà el llibre de Rajadell, com "una obra necessària per a conèixer una realitat important de la història de la Guerra Civil Espanyola, com va ser l'organització de col·lectivitats obreres anarquistes en diferents punts del Front d'Aragó".

Dia de la Llengua Materna a la comarca

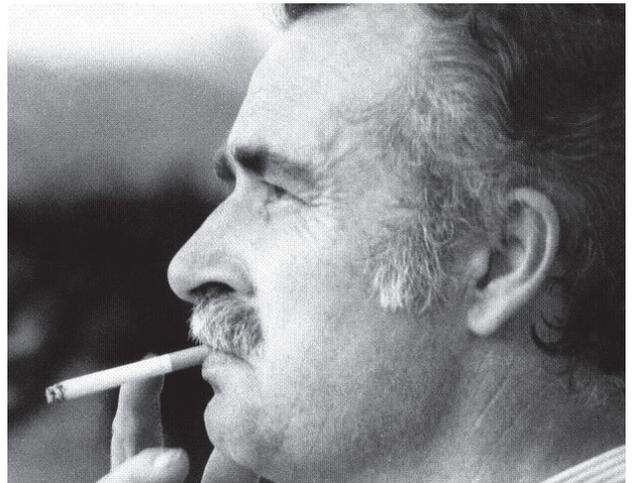
// CARLES SANCHO

Per a celebrar, per segon any consecutiu, el Dia Internacional de la Llengua Materna, el 21 de febrer, el Govern d'Aragó ha publicat un ampli i variat programa d'actes per divulgar i promocionar les dos llengües minoritàries aragoneses: el català i l'aragonès. Les activitats programades al Matarranya històric estan organitzades per diferents entitats i cap vila del territori queda fora de la convocatòria d'enguany.

A les escoles del Baix Aragó, es programà un 'Taller de fang' a l'Estudi d'Aiguaviva de Bergantes i de la Ginebrosa, l'1 i 2 de febrer, suggerit pel Centre Rural Agrupat Olea dins del Programa Jesús Moncada. A l'Estudi de la Ginebrosa, d'Aiguaviva de Bergantes i de Bordón, l'1 i 3 de març, tindrà lloc una 'Xerrada sobre els oficis i jocs tradicionals del Baix Aragó i lectures, poemes, refranys, tornaveus... del Baix Aragó', activitat programada pel CRA Olea. L'escriptora besaitana Susana Antolí, recitarà poesia infantil a l'Estudi de Bordón i d'Aiguaviva de Bergantes el 10 de març, activitat suggerida per CRA Olea, dins del Programa Jesús Moncada que promou el Govern d'Aragó. A la comarca del Matarranya, al CRA Matarranya de Calaceit –format

també per les escoles de la Vall del Tormo i Massalió– 'Lectura de poesies i textos dels autors del Matarranya: Desideri Lombarte, Susana Antolí i Juli Micolau', el 21 de febrer. A totes les escoles del Matarranya històric, per als alumnes de 6è de Primària, 'Presentació i distribució del llibre *Bernat Corremón al Matarranya* del dibuixant Néstor', durant el febrer, publicat per gentileza de l'Associació Cultural del Matarranya. A l'escola d'Arenys de Lledó 'Recital poètic i musical' a càrrec dels alumnes de l'Institut Matarranya de Vall-de-roures, el 25 de febrer, activitat programada per l'Associació de Mares i Pares a favor del català als centres d'ensenyament Clarió.

Als centres de Secundària, a l'Institut Matarranya de Vall-de-roures, concert del grup musical Ya babé amb poesies de Desideri Lombarte i d'altres escriptors del territori, el 21 d'abril i 'Lectura de poesies de la literatura d'Aragó en català', el 20 i 22 de febrer. Les dos activitats les organitza l'Àrea de Català de l'Institut Matarranya de Vall-de-roures. ASCUMA promou

Desideri Lombarte, un dels protagonistes del Dia de la Llengua Materna

ARXIU

la 'Presentació i distribució del llibre *Bernat Corremón al Matarranya*' per als alumnes de l'ESO del SIES Maella i de l'ESO i Batxillerat de l'Institut de Vall-de-roures, durant el mes de febrer.

L'Escola Oficial d'Idiomes d'Alcanyís, per al març, ha programat des del Departament de Llengua Catalana, 'Taller de plantes medicinals de l'entorn i destil·lació', activitat del Programa Jesús Moncada. La Comarca del Matarranya, per la seua banda, també ha volgut participar en la celebració i ha organitzat 'Quedaran les paraules' per al 23 d'abril i la presentació de *Budellint, budellint* a les poblacions de la comarca.

VILES I GENT

En autoestop* // José A. Carrégalo

Tot i que estave prohibit, quan vaig fer el servici militar bona part de la soldadesca es movie pel país fent autoestop. I és que en aquella època els conductors s'aturaven més confiadament. Sobre tot quan es tractava d'un soldat.

Serien les deu de la nit del 17 d'agost de 1973, festa dels Mossos a Mont-roig, quan Luis Cros, lo meu estimat amic, i jo, vestits d'uniforme, mos despedíem a les Ventas de la Maite, la seua núvia, i de la Pili de Vicent d'Icart, la meua balladora d'aquelles festes, i també de les posteriors fins al dia d'avui.

Els dos havíem d'estar als nostres destins al toc de diana. De seguida va passar un vehicle que mos va dur a Alcanyís. I allí mos vam separar, ell cap a Saragossa i jo cap a Lleida. Sol com un mussol, vaig baixar a la carretera de Casp. I al cap d'uns minuts va parar un cotxe de línies esportives. El conductor va resultar ser una persona molt cordial que devia ron-

dar la quorantena. Li vaig explicar que venia de Mont-roig i que havia d'estar a Lleida a punta de dia. I ell em va respondre que anava de festa i que em podie dur fins a Casp.

Pel camí vam conversar animadament. I amb aquell bon home i les seues amistats caspolines vam allargar despreocupadament la festa, fins que, en un determinat moment vaig consultar el relonge. Al vore l'hora que ere vaig quedar molt sorprès i vaig reflexionar en veu alta que s'havie fet molt tard i que em temia que difícilment podria arribar a temps al quarter. Lo del cotxe esportiu no va perdre en cap moment lo somriure. Simplement, en vista del meu nyiguit, va pujar al vehicle, el va engegar i em va dir: "monta".

A pesar de les contínues bromes sobre si arribaríem o no a temps, el viatge fins a Lleida va anar prou bé. I és que aquella persona em va dur fins a la mateixa porta del quarter de Gardeny. I allí em va dir, entre atropellades paraules d'agraïment per part meua, en el precís instant que el corneta iniciava un destemplet toc de diana.

* Publicat a *La Comarca*, columna "Viles i gents", el 10 de febrer del 2017

Carnestoltes a Fraga

// AJUNTAMENT DE FRAGA

Lo dissabte 25 de febrer la gent de la capital del Baix Cinca va eixir als carrers i els va inundar de colors i música. Carnestoltes va tornar a ser una gran festa a Fraga.

Les “masces” i les colles de joves i grans disfressats van participar a la rua preparada per l’Ajuntament i animada pel grup de batukada Retumbeu i per la xaranga. Enguany es van combinar actes nous i actes tradicionals: un nou recorregut de la rua des dels afores, la rifa del tossino organitzada per la confraria de Sant Antoni, lo concurs del Rei de Carnestoltes, la sessió de ball ligh per al més menuts i no tant light per als grans. Totes eixes activitats i el bon temps van fer que la festa fos molt participativa i molt ben valorada per tothom.

Finalment, lo dimecres de Cendra es van tancar totes les activitats, en la crema de Casimiro i Casimira, los dos ninots de drap que fan el grup

Rua de
Carnaval
DIGITAL FRAGA

de “masces” de Fraga. La foguera es va preparar, com sempre, a l’Hort de l’Hospital i no hi van faltar ni sardines ni xocolata.

L’IEBC s’adhereix, amb un comunicat al Dia Internacioanal de la Llengua Materna

// INSTITUT D’ESTUDIS DEL BAIX CINCA-IEA

L’Institut d’Estudis del Baix Cinca IEA, amb motiu de la celebració del Dia Internacional de la Llengua Materna, declarat el 21 de febrer per la UNESCO, vol fer una crida a la ciutadania en general i a les institucions públiques en particular. I és que, tal com és sabut per tothom, l’ús del català —especialment a Fraga— ha anat disminuint progressivament entre els més joves en els darrer anys, motiu pel qual hem entrat en un procés incipient de substitució lingüística. És responsabilitat de tots que aquest procés es pugua revertir ara que encara estem a temps i puguem salvaguardar el tret cultural viu més significatiu dels nostres pobles.

Recordem, a més, que els avantatges del multilingüisme són importants: flexibilitat mental, millor raonament abstracte, més facilitat per a aprendre més llengües, més creativitat... De fet, la majoria dels habitants del planeta són bilingües o multilingües i, en aquest context, considerem un endarreriment que les noves generacions abandonen la llengua pròpia i siguin monolingües.

I per tot això:

1) Animem la població a parlar la nostra llengua sempre que siga possible, en tots els àmbits de la vida: en les relacions quotidianes amb familiars, amics, coneguts, davant l’ad-

ministració, al banc, al metge...

2) Exigim a les administracions que s’impliquen activament en la normalització de l’ús de la nostra llengua en tots els àmbits i que vetllen, a través de lleis, normes i accions, pels drets naturals dels parlants de la nostra llengua al nostre territori i per la salvaguarda de la nostra cultura.

3) Sol·licitem més presència del català a l’escola. Cal que es mantinguen i amplien els projectes bilingües i que els centres educatius continuen celebrant les tradicions locals: el cançoner popular, cagar el tronc, fer la mona...

4) Demanem que s’incorpore el català en les activitats adreçades a xiquets i joves que organitzen associacions d’educació en el lleure i ajuntaments. S’haurien d’oferir activitats pròpies dels joves que es puguin realitzar sense haver d’abandonar l’ús del català o que precisament n’impliquen l’ús.

En definitiva, pensem que una presència més elevada del català en el paisatge quotidià dels nostres pobles ajudaria a mantindre’n l’ús. I per aconseguir-ho és necessari que s’hi impliquen de forma molt clara tots els agents socials i que tothom assumisca com a propi el projecte de mantindre la nostra llengua.

Fraga, 21 de febrer de 2017

S'adequaran les línies d'autobús entre Lleida, Fraga i Saragossa

// REDACCIÓ

El Ministeri de Foment sol·licitarà a l'empresa adjudicatària dels autobusos entre Fraga i Lleida que reestructuri els horaris de la línia i recuperi el servei de les 9.15, com sol·liciten els usuaris i usuàries. Eix és el compromís del Director General de Foment després de la reunió que va mantindre a Madrid i de la petició presentada tant per l'Alcalde de Fraga, Miguel Luís Lapeña, com pel Director General de Mobilitat del Govern d'Aragó, José Gascón Lázaro, i avalada per més de 800 signatures de veïns i veïnes de la Capital del Baix Cinca, després de la campanya realitzada per l'Assemblea Local d'IU.

A la reunió es va sol·licitar també una parada pròpia a l'Hospital Arnau de Vilanova de Lleida per als

viatgers que es desplacin al centre sanitari, una proposta que el Mi-

Estació autobusos de Fraga
XANDRU SÁNCHEZ

nisteri també s'ha compromès a analitzar.

II Festival Internacional de Cinema de Mequinensa

// AJUNTAMENT DE MEQUINENSA

La segona edició del Mequinensa International Film Festival (MIFF) que se celebrarà a Mequinensa de l'1 al 3 de setembre de 2017 ha obert el termini d'inscripció per participar en el concurs de curtmetratges. Els treballs podran presentar-se fins al 30 de juny, no podran

Cartell Festival Internacional de cinema de Mequinensa

superar els 20 minuts de durada i hauran de tractar de temes relacionats amb l'aigua.

Les inscripcions, que són gratuïtes, poden fer-se a través d'internet en les plataformes Filmfreeway (<https://filmfreeway.com/festival/mequinensaInternationalFilm->

Festival), Movibeta (<http://festival.movibeta.com/web/controllers/siteController.php?action=12&festival=935>) i Clickforfestivals (https://www.clickforfestivals.com/dir_opciones_festival.php?op=festival_ficha&festival_id=1925&deadline_id=5449).

Les bases del concurs es poden consultar al web del Festival (www.mequinensainternationalfilmfestival.com), en la primera edició del qual van participar 2.162 curts de 120 nacionalitats.

En la segona edició del MIFF, organitzat per l'Ajuntament de Mequinensa i la productora local Film Factory, es destinen 1.000 euros a premis: 400 per al millor curtmetratge documental, 400 al millor curtmetratge de ficció i 200 per al premi del públic. El catàleg amb les obres seleccionades i la programació es publicaran al web del festival a partir de l'1 d'agost.

Festa de Carnaval a Saidí

// S. RIVAS

Lo carnaval de Saidí, tradició mantinguda ininterrompudament des de fa desenes d'anys, se va celebrar lo passat dissabte onze de febrer.

Com a curiositat, cal indicar que es tracta d'una celebració avançada respecte de les dates oficials, que van des del vint-i tres de febrer fins l'u de març, sent lo dia principal lo dimarts vint-i-vuit de febrer, que coincideix en la primera lluna plena posterior a l'equinocci de primavera.

L'organització de l'esdeveniment, de caràcter gratuït, va anar a càrrec de la Comissió de festes de l'Ajuntament, en la col·laboració d'una empresa privada local. Com a altres anys, va tenir com a escenari lo pavelló poliesportiu del poble.

Petits i grans van participar en aquesta festa d'origen pagà. Los petits s'ho van passar ben bé tota la tarda. Van gaudir d'una desfílada pròpia, d'atraccions inflables, de música i d'un bon berenar. Lo pavelló estava ple de xiquets i xiquetes convertits en colles de súper-herois, policies, pistolers...

A la nit va ser l'hora del carna-

Primer premi de disfresses del carnaval de Saidí
EVENTS

val dels adults, novament amb moltes activitats: música a càrrec de djs, "go-gos", projeccions de vídeo, un espectacle de llum, un reportatge fotogràfic i la presència de Sofia Suescun, guanyadora de programa de televisió *Gran Hermano 16*. També se va instal·lar un "photocall" pel que van desfilar des de la

disfressa més casolana, a la més professional. Al pavelló es van ajuntar mexicans, aviadors, trofeus, Micky i Minnie Mouse, Popeye i Olivia, entre d'altres originals vestimentes. Com no podia ser d'una altra manera, tots els assistents van competir en un concurs per escollir a les tres millors disfresses.

SE VA SOLSINT

Ulleres bifocals // Patrici Barquín

Aprofitant que lo dia 21 de febrer se celebra lo dia internacional de la llengua materna, m'he proposat fer un article sobre eixa celebració, i com que en sentir la paraula mare m'acudeixen al cap imatges de la meua infantesa, no puc més que evocar lo dia en que ma mare va aparèixer a casa amb unes flamants ulleres bifocals i cridant:

—No veig un sacre!

Així va passar una setmana entre marejos, entrepussades i exabruptes. Com era de preveure les ulleres van acabar al fons de la calaixera i mai més se les va tornar a ficar.

Van passar los dies, així com passen quan ets petit: lents i avorrits, fins que un bon dia, concretament un bon dissabte, veien una de "vaqueros" a un atrotinat televisor en blanc i negre; lo Jon Baina, com era conegut a casa, va anunciar que acabava de comprar vuitanta sacres de terra amb la intenció de que, d'una vegada per totes, fundessin una granja i tinguessin fills.

Com podeu imaginar jo em vaig quedar com un estaquirot. Allò era massa. Com se poden comprar vuitanta coses que són pràcticament invisibles? Mare meua! Ja no vaig poder continuar veient la pel·lícula, només pensava en lo malbaratament de diner que acabava de fer lo senyor Baina. Recordo que, així que vaig

recuperar la capacitat de moviment, vaig anar a la calaixera i vaig regirar fins que vaig trobar les maleïdes ulleres. Me les vaig ficar i, efectivament!, no veia un sacre.

Aquella nit no vaig poder dormir. Pensar en lo estúpides que eren a les pel·lícules de l'oest me pareixia del tot inacceptable. A lon demà maití vaig saltar al llit dels meus pares i, col·locant-me entre tots dos, vaig xiuxiuejar a l'oïda de ma mare:

—Mama, per què lo Jon Baina se gasta los diners en comprar vuitanta sacres de terra que no se veuen ni en ulleres bifocals?

La meua mare va esclatar en una gran rialla que, dit sigue de pas, va continuar apareixent de forma intermitent durant tot lo dia. Quan va poder parar de riure me va explicar que no eren sacres lo que havia comprat lo senyor Baina sinó acres, fill meu, acres.

Així vaig tenir la meua primera topada en la cultura anglosaxona, concretament en lo seu sistema mètric, agon, misteriosament, en comptes de parlar de quatre fanecades, parlen d'un acre. Tant feliç que era jo en les meues quarteres, arroves i fanecades, deixant los acres com si no fossen un sacre. Vaja que sort que hi havia una mare que va ficar llum a la llengua i em va treure de la foscor de la acritud dels sacres acres i acres, mentre jo, mica en mica, ho he anat solsint.

QUIM ARRUFAT

“La independència de Catalunya no suposarà un tall amb els nostres orígens”

// MARCEL PENA*

Quim Arrufat és membre del Secretariat Nacional de la CUP, un dels tres primers diputats que va tenir la formació al Parlament de Catalunya i fill de la comarca del Matarranya. El seu pare és de Valljunquera i la seva mare d'Alcanyís, tot i que van emigrar cap a Catalunya com tantes altres famílies de la zona.

Pregunta. *Quina relació tens amb el Matarranya?*

Resposta. Queda molt poca gent de la família de Valljunquera perquè la majoria van emigrar, com va passar a tot el Matarranya. Durant la Guerra Civil, Valljunquera tenia 1.200 habitants, i ara en són 360. A més que és una població molt envellida.

P. *Segueixes l'actualitat política del Matarranya?*

R. La segueixo, tot i que no hi passa gaire cosa. La gent jove té més vinculació amb les capitals properes com Tortosa, Barcelona o Saragossa. De cop es buida la vida intel·lectual i política de la comarca. El Matarranya no és el centre de res; està enmig d'Alcanyís i Tortosa, entre Saragossa, Barcelona i Castelló. Costa molt centrar esforços en una situació com aquesta

P. *El Matarranya és una mica com la Franja, però a petita escala: territori històric dividit en comarques i províncies que no respecten els límits culturals.*

R. El procés de comarcalització de l'Aragó va voler imitar les comarques de Catalunya i el País Valencià, però ho va fer de tal manera per a que quedessin pobles catalanoparlants fora del Matarranya. D'aquesta manera van aïllar encara més la realitat cultural. Van considerar que la llengua no era un element determinant a l'hora de cohesionar una comarca per donar-li més entitat.

P. *Què cal a la Franja per enfortir la seva vinculació política amb el Principat?*

R. Durant el franquisme és va construir una línia de ferrocarrils que anava de Tortosa a Alcanyís, i que passava pel costat de Valljunquera. Avui

dia, en canvi, és una via verda preciosa. Aquest és un exemple de com de desconectat ha quedat el Matarranya respecte al Principat, i que ha provocat l'èxode massiu que pateix. D'altra banda, políticament hi ha un component de rebuig a Catalunya pel fet del xoc de nacionalismes que al Matarranya s'ha alimentat molt. És una comarca molt conservadora, on el marc de socialització nacional i cultural ha estat sempre enfocat cap a Espanya. Al ser terra de frontera, han volgut difondre el discurs de “a nosaltres ens va malament perquè als catalans els hi va bé”. No, el Matarranya no s'enfonsa per culpa dels catalans, sinó per la política franquista envers l'apropiació de terror, per no tenir infraestructures comunicatives que la deixen enmig del no res... En canvi, aquell discurs ha quallat i dificulta molt l'enllaç popular i sociològic amb la resta de PPCC.

P. *Quin paper hi hauria de jugar l'Esquerra Independentista, com a moviment que té els Països Catalans com a referència, en aquesta recuperació?*

R. Hi hauria de jugar un paper conjunt amb altres moviments culturals i lingüístics. Reivindicar la unitat de la llengua i defensar el mateix cos cultural, social i polític. Però l'Esquerra Independentista no pot practicar el mateix discurs a Gràcia que al Matarranya, perquè la realitat és molt més precària: hi viu molt poca gent, no hi ha futur per al jovent, pel xoc de cultures... A la Franja, el moviment socio-polític que intenti recuperar el territori econòmicament, cultural i educativa, és qui s'endurà els sectors progressistes de la comarca, que a la vegada és l'únic que pot reconstruir la idea dels Països Catalans a la Franja.

P. *També s'ha intentat fer des de Ca-*

Quim Arrufat
MARCEL PENA

talunya, però les iniciatives encetades mai han acabat d'assentar-se.

R. L'aterratge d'institucions culturals catalanistes a la Franja sempre s'ha fet pensat des d'una òptica catalana o valenciana, però no pas franjolina. En canvi, també hi ha hagut gent que ho ha fet des de la Franja. El meu pare va ser membre fundador de l'Ascuma, l'Associació Cultural del Matarranya, però se'n va sortir quan es van adherir al Instituto de Estudios Turolenses. Ell no reclamava que l'Ascuma formés part de les institucions catalanes, perquè era conscient de la realitat, però tampoc volia supeditar-se a estructures provincials espanyoles com la Diputació de Teruel. L'ideal seria mantenir una realitat autònoma, defensar un punt de vista propi per a la Franja.

P. *Però hi ha una mancança de noves organitzacions que defensen aquest punt de vista a la Franja.*

R. Costa molt perquè no hi ha generacions juvenils que es quedin a la Franja. Un tipus d'iniciativa molt potent seria que els habitants de la Franja en l'exili, l'emigració, fossin els grans promotors dels projectes culturals.

P. *La creació d'estructures supramarcals seria eficient per articular el territori?*

R. Tot el que té a veure amb la recuperació de la cultura i l'activació eco-

*Entrevista apareguda a la secció #AlaFresca del digital del Moviment Franjolí per la Llengua

nòmica hauria de passar els límits comarcals per unificar poblacions catalanoparlants. Deixant de banda els Ajuntaments, que difícilment ho faran, s'ha d'establir un moviment ciutadà que reivindiqui la consciència de ser part de la Franja.

P. *A part de la llengua, què més uneix el Matarranya i les comarques veïnes?*

R. El paisatge, sens dubte. Té un paisatge molt característic, com definia molt bé Desideri Lombarte en els seus poemes. Trobem un tipus d'agricultura molt típic d'allà, arrelat en la cultura àrab. El paisatge marca la identitat.

P. *Com a persona que ha participat en la vida parlamentària, existeix realment la voluntat del Parlament aragonès de reconèixer el català com a llengua oficial?*

R. El seu discurs a favor del català és retòrica. Els partits progressistes de l'Estat espanyol, quan parlen de plurinacionalitat en realitat es refereixen a una atenció democràtica a les demandes de diferents col·lectius, en aquest cas lingüístics i culturals. M'explico: ells no creuen que hi hagi d'haver plurinacionalitat, però com a demòcrates són més receptius a les demandes populars. Això no és plurinacionalitat. Si s'ho creguessin de veritat, defensarien la llengua i la cultura digui el que digui la gent. Si el compromís de plurinacionalitat existís, l'educació del Matarranya hauria de ser tota en català. En canvi, cada hora de classe en català que s'arrenca és una victòria dels pares i mares davant un Govern que pot ser més o menys receptiu a la demanda. Però això no és plurinacionalitat ni pluriculturalitat. Per tant, és un recurs discursiu.

P. *Però hi ha gent que reivindica que l'Aragó és trilingüe.*

R. Això no té res a veure amb entendre l'Aragó com a multicultural. En realitat només pretenen cobrir els espais progressistes. Si realment fos cert, la DGA hauria de tenir una conselleria amb continguts propis en català, per exemple. Això només s'aconseguirà si es planta la pròpia gent de la Franja.

P. *És a dir, reivindiquen la cultura de la Franja només ideològicament?*

R. Això és un problema que sobrepassa la Franja. A Espanya, els sec-

tors progressistes es declaren plurinacionals, però tenen zero credibilitat perquè no reconeixen les sobirania múltiples. Com a mínim, existeixen tres realitats històricament ratificades, que són Euskal Herria, Galícia i els Països Catalans, que han de tenir sobirania pròpia encara que les seves decisions vagin en contra de l'Estat espanyol. Això seria plurinacionalitat.

I pluricultural seria que allà on és parla èuscar, galleg o català, l'idioma vehicular fos aquest. Aragó és una plasmació d'aquesta negativa.

P. *Per què no hi ha assemblees locals de la CUP a la Franja?*

R. No n'hi ha a la Franja ni pràcticament a la resta de Països Catalans llevat del Principat per una raó: l'acceleració del procés independentista. La construcció dels Països Catalans és un procés lent. Quan al Principat s'activa l'independentisme, activa una acceleració que deixa la resta de territoris políticament desubicats.

Tot i així, hi ha molta gent de la Franja que participa en l'Esquerra Independentista. En termes proporcionals, deu tenir un percentatge de representació més alt que cap altre territori dels Països Catalans.

P. *Llavors el procés ha fet més evident la separació política autonomista?*

R. Ha fet evident la diferència quant a estructures econòmiques i oportunitat política. Les Illes i el País Valencià no tenen una burgesia que hagi intentat competir amb Madrid amb un projecte de país contrari, i que fruit de perdre la competència, s'hagi fet independentista. A les Illes i el País Valencià la burgesia local es va afiliar al PP, i ha col·laborat amb Madrid per destruir el territori. A Barcelona la burgesia ha intentat col·laborar amb Madrid durant diferents períodes històrics, però ha quedat al marge en els últims 40 anys on els han pres tot el poder econòmic, polític i legislatiu. Llavors decideix fer-se independentista. Aquesta és la diferenciació amb la resta de Països Catalans.

P. *Com es pot tornar a equiparar la situació política entre Catalunya i la resta dels Països Catalans?*

R. Primer s'ha de superar l'actual situació: esdevenint independents o bé que perdi l'opció independentista i hi hagi una crisi sociopolítica que torni a anivellar tots els Països Catalans. Si

s'assoleix la independència de Catalunya, Espanya en pot sortir renovada o, com ha passat en els últims 500 anys, que es tanqui encara més i es torni menys democràtica. Això provocaria que molta gent a les Illes i al País Valencià evidenciés les dues opcions que tindrien: romandre en aquesta Espanya o apropar-se al model de la República Catalana.

P. *Molta gent de la Franja pensa que amb una frontera estatal d'acabar les relacions amb Catalunya.*

R. El concepte clàssic de l'estat que territorialment agafa tot el poder i marca molt el canvi de frontera ja no existeix. Tenim l'exemple de l'Hospital de la Cerdanya, que atén pacients de la Catalunya Nord i de la del Sud.

A no ser que Espanya prohibeixi per als territoris catalanoparlants tot allò de la Catalunya independent, dubto molt que s'arribés a la situació que plantejges.

A més, que Catalunya va acollir molta emigració aragonesa i franjolina. A qui se li acut que cap independència suposarà el tall de relacions a nivell afectiu amb els nostres orígens? No és concebible.

P. *El que sí que podria passar és que la independència de Catalunya sigui un factor positiu per a la llengua a la resta de territoris catalanoparlants.*

R. En aquest cas, tindrem una situació molt curiosa: una República catalana amb només la meitat de la població catalanoparlant, construïda des de la pluralitat lingüística, envoltada de territoris amb alts percentatges de parlants. Aquí l'Estat espanyol pot tenir un dels principals problemes, perquè Catalunya tensarà positivament la resta de comunitats catalanoparlants.

P. *Com per exemple?*

R. S'hauran de mantenir els drets que existeixen actualment. Barcelona és la capital universitària, econòmica i cultural no només del Principat, sinó també de la resta de territoris. Per a la Franja ho és bastant més que Saragossa. A la República catalana, Barcelona seguirà exercint aquest paper, i esperem que amb un millor sistema universitari, més drets socials que permetin l'accés als estudis, una qualitat de l'ensenyament més alta...

R. *Gràcies Quim, per aquesta conversa que hem mantingut #AlaFresca.*

El futur de la Llitera a debat

// PEP ESPLUGA

Amb motiu de la publicació del n. 100 de la revista mensual de distribució gratuïta *Somos Llitera*, el passat 10 de febrer es va celebrar a Tamarit de Llitera una taula rodona per a debatre el futur de la comarca. La taula va comptar amb sis persones relacionades amb la Llitera.

L'escriptor tamarità J.A. Adell va remarcar la importància de promoure el patrimoni històric, arquitectònic, tradicional i natural de la comarca, tant per a atraure visitants com per a que les persones autòctones s'hi sentin reflectides, però caldria que fos més conegut. José Miguel Zurita, gestor d'entitats esportives d'Altorricó, va insistir en la necessitat de fer coses de manera col·lectiva i en promoure suport a les activitats associatives del món local. Els equips de futbol de la comarca, com el que ell va gestionar durant molts anys, en serien un bon exemple, ja que no no-

més tenen una funció d'oci sinó que serveixen per a generar vincles entre les persones i crear sentit de comunitat. En una línia similar es va expressar Carmen Soler, presidenta de l'associació cultural Pro-Tamarit, qui va remarcar la importància del teixit associatiu per a la vida local i va reclamar a les administracions públiques més suport en tots els àmbits.

Des del món empresarial, l'enginyer Ángel Lorenzo, directiu de AMES-Tamarit, indústria auxiliar de l'automòbil, va assegurar que el futur de la Llitera passarà inevitablement per una bona formació de la gent jove. A la seua empresa sovent els costa trobar persones amb la formació adequada, i per a intentar pal·liar-ho han apostat per programes de formació dual en col·laboració amb l'Institut d'educació secundària de Tamarit. Antonio Pichardo, per la seua banda, va explicar com ara fa 9

Taula rodona sobre la Llitera
A. CAPDEVILA

anys ell i la seua companya van crear ACASA, una empresa que serveix dinars a domicili i elaborats amb productes ecològics i/o de proximitat des d'Açanui. A dia d'avui tenen contractades una dotzena de persones i abasteixen diverses escoles i entitats de la comarca. La seua estratègia d'oferir un producte local, de temporada i amb tot el sabor i textura, s'ha mostrat força exitosa.

Malgrat una població envellida i rural i un sector primari en decadència, la Llitera encara manté una expectativa positiva de futur, amb un associacionisme engrescador i uns sectors econòmics que aposten per la qualitat com a marca distintiva. Només falta que el sector agroalimentari es decideixi a sumar-s'hi canviant de rumb.

L'acte va ser organitzat per *Somos Llitera* i l'Ajuntament de Tamarit de Llitera.

La teleassistència a la Llitera

// JOSEFINA MOTIS

A la tardor de 2016 a la Llitera es va signar la renovació del contracte del servei de teleassistència que porta la Creu Roja. L'acte va comptar amb la presència del president de la Creu Roja d'Osca, Antonio Vallés, el president de la Comarca de la Llitera, Josep Antoni Chauvell, i el conseller comarcal de Benestar Social, Diego Cremades. Segons es va dir a l'acte, aquest tipus de servei dismi-

nueix la pressió sobre les residències comarcals, ja que moltes persones poden ser ateses a casa, sent així més independents. La mesura suposa també un estalvi a la administració i a les pròpies residències i famílies. Josep A. Chauvell va confirmar que aquesta serà una aposta important dels serveis socials comarcals cap al futur. Les persones que fins ara l'havien contractat de manera pri-

vada a través de la Creu Roja, a partir d'ara el rebran a un cost més baix o gratuït, en funció de la valoració individualitzada que en facin els serveis socials comarcals. De moment aquest servei arriba a un centenar d'usuaris, i des de la Comarca està previst destinar-hi uns 6.000€ anuals. Es tracta d'una molt bona iniciativa impulsada des de la Comarca de la Llitera.

De fontibus et maribus

// LAURA DEJUAN GONZÁLEZ

Al món hi ha gran quantitat de llogarets, petites poblacions –quasi anònimes– envoltades de paisatges desconeguts per a la majoria de la gent. I és que, al contrari del que podem arribar a pensar, la grandària i la bellesa no han d'anar agafades de la mà. Sovint la sorpresa ens arriba en els indrets més insospitats. Un d'aquests llocs és Estopanyà, poble situat a la comarca de la Ribagorça.

Des de fa uns mesos, un grupet de veïns hi publica una revista petita amb la que es poden descobrir moltes coses interessants i desconegudes com poden ser les plantes autòctones i les seves propietats curatives, els indrets amagats que només coneixen uns quants o les receptes de plats típics de la zona. A més a més, la revista disposa d'una agenda on s'expliquen les activitats que es realitzen al poble. La revista que rep el nom de *La gaceta* es publica en castellà i es distribueix per tota la península. “Fins i tot ha arribat a travessar ‘la bassa gran’ per la demanda d'alguns lectors mexicans” ens explica en Benjamí Vallmanya, un dels editors de la revista.

Una de les seccions que més crida l'atenció és l'anomenada “El món sota terra” on –a tall d'exemple– es poden descobrir les mines de sal de Forcada: una explotació d'halita o altrament anomenada sal gemma, és a dir, sal comuna, que fou abandonada a finals del segle XIX. Algunes fonts consultades afirmen que es van arribar a extraure fins a 30 tones sal.

El Toni Otero, col·laborador de *La gaceta*, és un enamorat de les plantes i dels llocs més interessants d'Estopanyà. Pot parlar de molts indrets del poble, els seus coneixements es podrien compendiar en una petita enciclopèdia, però el que més pot sobtar de totes les dades que emmagatzema són les que fan referència a la font salada.

Quan se li pregunta d'on ha tret tot el que sap, sempre cita la mateixa font: en Josep de *Matxinet*. En Josep, com a bon pastor que era, coneixia cadascun dels racons del seu estimat Estopanyà.

Silvina, mineral de zones salines molt seques, trobat prop de la font Salada
TONI OTERO

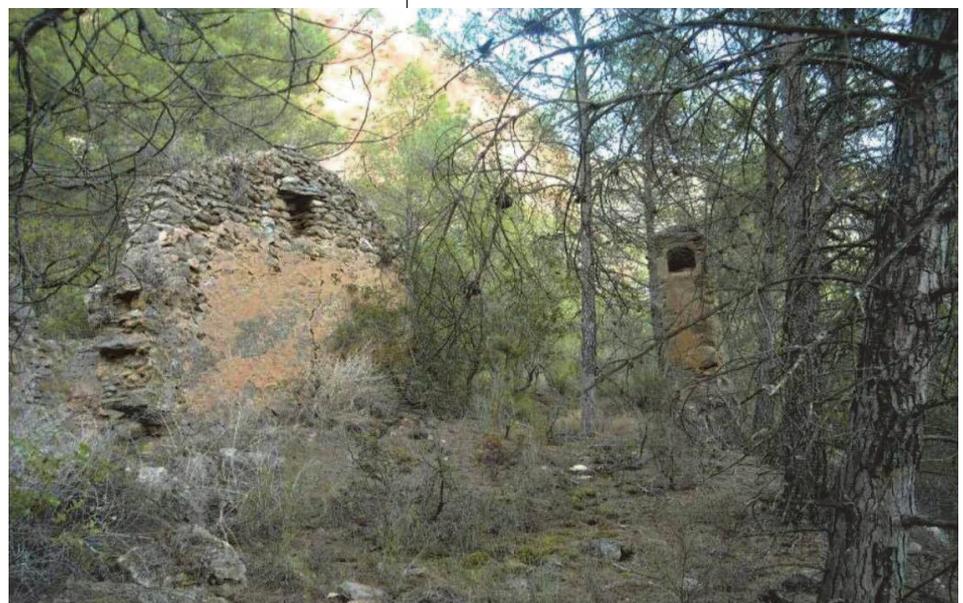
Hi ha un altre Josep que, com a bon hereu de l'educació transmesa per via oral, conserva una memòria de gegant. En Josep de Cal Moliner, fill de Valldellou (poble veí, però ubicat a la comarca de la Llitera) i casat amb una filla d'Estopanyà, recorda com, quan ell era petit, l'aigua de la font era salada.

El geòleg i professor Toni Michans ens explica el motiu d'aquesta salinitat: “L'aigua flueix per circuits subterranis on s'impregna de sals, doncs fa milers i milers d'anys, quan es van formar els Pirineus, al període Terciari de l'era Cenozoica, tota aquella zona era un mar enorme; va arribar un moment en què l'aigua es va evaporar i la sal

va quedar impregnada a les roques. D'aquesta aigua evaporada també es formen estrats de sal, d'aquí l'existència de les Mines de Sal”.

L'opinió d'un geòleg expert que ha begut de les fonts escrites ens ajuda a entendre un fet que les fonts orals ja coneixien: a Estopanyà no hi ha mar però l'aigua d'alguna font havia estat salada. Els que uns sabien de fa temps, altres ho escriuen ara. Són dues maneres diferents de preguntar-se el com i el per què del món, però que tenen una mateixa resposta. Aquella terra, on ara descansa un poble petit situat a quasi 800 metres per sobre del nivell del mar, fa milers d'anys va ser un oceà.

Restes del magatzem de la mina de sal
BENJAMÍ VALLMANYA

Poesis vivax

// JULI MICOLAU

Enguany es commemoren els 800 anys de la boda i tragèdia d'Isabel de Segura i Diego Martínez de Marcilla, els famosos amants de Teruel, una autèntica llegenda d'amor immortal. Així, fent coincidir el moment, els amants de la poesia ja poden encetar la lectura de la nova antologia *AMANTES. 88 poetas aragoneses* a cura de Manuel Martínez-Forega dins el segell d'Olifante. Ediciones de Poesía, fundada i dirigida per Trinidad Ruiz Marcellán, probablement la millor editorial de poesia d'Aragó, amb seu a Tarassona, la mateixa editorial que s'encarrega d'organitzar a l'estiu els Festivals

Internacionals de Poesia que tenen lloc entre la muntanya mítica del Moncayo i els seus pobles beneïts i alligonsats pel monestir de Veruela. L'antologia es va presentar a Sara-

gossa el passat 10 de febrer a El Sótano Mágico, un lloc ple, de gom a gom, d'il·lusió literària amb un motiu universal: poètica d'amor. I s'hi poden trobar versos en aragonès i

Juli Micolau llegint el seu poema a la presentació de l'antologia
MANUEL MARTÍNEZ FOREGA

català, un detall diria que anecdòtic però excepcional, d'aquells que confirmen la regla de l'Aragó trilingüe. Després de la presentació, els poetes presents a la sala van ser convidats a participar recitant el seu poema.

*Al cor del riu
És l'aire del teu ventall
que fa respirar, a glops,
els batecs de foc i seny!
És quan camino al teu costat
que puc compartir l'afecte
per un paradís viscut. Vivim
i quedem per a trobar-nos
el regalim d'amor.
Quan fa calor fem banys
als tolls llegendaris del riu
—indrets que tu i jo coneixem—
o anem a la mar
per a donar-nos el gust
de veure postes de sol
fotografiables
i mostrar-nos el cos nu
a la llum de la lluna
mentre el moixó dorm i viu
al cor del niu, vora el rusc.
Ara olorem essències:
ve l'aroma d'una flor bellíssima
—té el nèctar de la mel
salvatge— criada lliurement
amb la gràcia dels elements
i escollida per al jardí edènic.*

Juli Micolau

ENTRE DOS AIGÜES

Baitico // Marina d'Algars

Gara d'Edicions, editorial que promou l'aragonès com a llengua prioritària en les seues publicacions i la llibreria *La Pantera Rossa*, de Saragossa, van presentar, el passat 2 de febrer, el llibre *Es recuerdos de paye*, d'Óscar Lerín Gabás. L'acte s'emmarcava en les activitats de la celebració del Dia Internacional de la Llengua Materna el 21 de febrer.

L'autor va parlar sobre les motivacions que li van fer escriure el llibre i Chusé Aragüés, de Gara, explicà la trajectòria de l'editorial i procés d'edició del llibre.

Participar en una activitat, a Saragossa, on l'aragonès és la llengua vehicular va representar per a mi una emoció molt especial i insòlita. Però de tot l'acte, allò que més em va commoure va estar la presència i intervenció d'un senyor, molt gran, amb una energia, una il·lusió i una veu i una vitalitat que ja voldria jo que les fades em donessin el privilegi de tenir a la seua edat, i abans. És diu Jesús Garcés de casa Baitico de Bi-

elsa o Chesús, com el prefereix que se li digui; és tot un referent en la llengua aragonesa. Va nàixer a Bielsa, ara fa 90 anys, és un veritable arxiu en tot el referent a la cultura belsetana i per tant, de la llengua aragonesa. És com el guardià del belsetà perquè és una de les persones que millor el coneix o almenys de les que millor el coneixen i el parlen. Als seus anys segueix ajudant en la mesura que pot ser —que no és poc— al desenvolupament de la llengua aragonesa. Ha estat entrevistat per tot aquell que en els últims 40 o 50 anys s'ha acostat per la vila de Bielsa per conèixer les essències culturals d'aquesta preciosa vall del Pirineu. És un arxiu vivent de manera que els entrevistadors que han passat per allà han pogut trobar-hi una prosa àgil i ràpida, dades de l'original i privatiu carnaval de Bielsa, també dels costums antics de la vall i, no cal dir, de la llengua aragonesa en la seva varietat *belsetana*. Un luxe! Un tresor.

Emotiu acte per la Llengua Materna a Saragossa

// ROSA ARQUÉ

El passat 21 de febrer es va celebrar al Paranimf de la Universitat de Saragossa un acte en commemoració del Dia de la Llengua Materna, jornada instituïda y apadrinada per la UNESCO des de novembre de 1999, organitzat pel Govern d'Aragó i aquesta institució acadèmica.

Un any més, i van dos, des de la Direcció General de Política Lingüística del Govern d'Aragó, s'ha volgut celebrar el dia de la Llengua Materna per fer visible i dignificar la realitat plurilingüe de la nostra Comunitat.

L'acte va estar presentat i conduït per la professora mequinensana de la Universitat de Saragossa Maite Moret i comptà amb la presència de la Consellera d'Educació del govern d'Aragó, Maite Pérez, i del Rector de la Universitat de Saragossa, José Antonio Mayoral.

La sessió s'obrí amb la projecció d'un vídeo institucional del Dia Internacional de la Llengua Materna "UNESCO 2017" amb un missatge de la presidenta d'aquesta institució, Irina Bokova.

A continuació, al cor del paranimf es van poder escoltar intervencions en català, aragonès i castellà. Les tres llengües van conivir un curt espai de temps, una al costat de l'altra, com hauria de ser sempre, en un ambient calmat i constructiu.

Els representants del Govern i de

la Universitat van pronunciar paraules molt dolces envers la riquesa lingüística del nostre territori però ara hem d'esperar que les paraules esdevinguin fets i que la defensa de les nostres llengües no es quedi com una anècdota folklòrica dins dels programes dels polítics de torn.

A més de les intervencions de la Consellera d'Ensenyament i del Rector, les llengües minoritzades

Actuació del grup Recapte al Paranimf de la Universitat de Saragossa

ROSA ARQUÉ

d'Aragó van tindre presència dins de l'acte a través del Duo Recapte (Antoni Bengochea i Màrio Sasot), que van interpretar tres temes en català del seu repertori, i mitjançant la projecció del vídeo en aragonès ribagorçà Cosetas de adentro, una tendra història d'amor i solitud situada en els anys 50 del segle XX presentada per la seua directora, Lola Gracia Sendra.

Protocol per defensar les llengües d'Aragó

// R.A.

El Govern d'Aragó i la Universitat de Saragossa han signat un protocol que permetrà realitzar activitats conjuntes a favor del català, de l'aragonès i del patrimoni immaterial d'Aragó. La col·laboració se centrarà a afavorir la realització de projectes de recerca, la convocatòria de beques en diferents línies temàtiques, el suport de tesis doctorals, treballs de grau i de fi de màster.

El protocol permetrà, a més, realitzar col·laboracions i afavorir el contacte amb altres universitats perquè es produeixi l'intercanvi d'experiències i informació. També servirà perquè les institucions puguin promoure, dissenyar i

organitzar activitats de comunicació i formatives i tot tipus de publicacions així com activitats culturals, de difusió cultural, científica, social o humanística.

Són, ha dit Maite Pérez, Consellera d'Ensenyament, "passos fermes" per a l'ús "de la nostra llengua, no des de la imposició sinó des del dret". D'altra banda, el Rector José Antonio Mayoral ha reconegut que és una "autèntica satisfacció" que la Universitat sigui reconeguda pel Govern com un focus de formació, desenvolupament cultural i recerca del patrimoni aragonès.

El comitè d'experts acaba l'informe que unifica la grafia de l'aragonès

// JOSÉ MIGUEL GRÀCIA

El Govern d'Aragó ha donat a conèixer avui a les associacions més representatives de l'estudi de l'aragonès l'informe que s'ha elaborat per unificar la grafia d'aquesta llengua i les seves varietats i que ha estat redactat per un comitè de lingüistes de reconegut prestigi a nivell internacional.

El procés es va iniciar fa gairebé un any, quan la Direcció General de Política Lingüística va sol·licitar al Consello d'a Fabla Aragonesa, a l'Estudi de Filologia Aragonesa i a la Societat de Lingüística Aragonesa que proposessin experts en llengües romàniques.

Van ser seleccionats Ramón d'Andrés, de la Universitat d'Oviedo; Michael Metzeltin, de la Universitat de Viena; i Patric Sauzet, de la Universitat de Tolosa.

Durant els últims mesos, el comitè d'experts ha treballat en dotar l'aragonès i les seves varietats d'una grafia comuna en base a la documentació que les associacions van aportar.

En una reunió celebrada el passat mes de novembre al Centre Aragones de Barcelona, van tenir l'oportunitat d'entrevistar-se personalment amb representants de les tres associacions i intercanviar informació.

El resultat ha estat l'elaboració de l'informe, en el qual s'han tingut en compte les varietats locals i la realitat sociocultural de cadascuna d'elles.

Segons l'acord assolit entre les tres associacions i el Govern d'Aragó, aquest serà el document de referència per a l'elaboració definitiva d'un sistema ortogràfic comú de l'aragonès i les seves varietats.

L'esperit de consens que s'ha assolit en aquest procés, i que s'ha manifestat avui a la reunió entre les associacions, el director general de Política Lingüística, José Ignacio López Susín, i el secretari general tècnic del Departament, Felipe Faci contribuirà a facilitar el treball de dignificació i difusió de la llengua aragonesa i les seves varietats.

A partir d'avui, s'obre un termini d'un mes per a que les associacions aclareixin els seus dubtes i aportin els seus suggeriments a l'informe presentat.

La proposta s'ha donat a conèixer aquesta mateixa tarda, 16 de febrer, a la resta d'associacions que treballen en la defensa i promoció de l'aragonès en un acte celebrat a la Biblioteca d'Aragó.

La llengua aragonesa: l'últim estàndard

// NATXO SOROLLA

La cançó més coneguda en aragonès diu "S'ha feito de nuey, tu m'aguardas ya, lo peito me brinca en tornar-te a besar". L'han versionat fins i tot los Jarabe de Palo. La Corona d'Aragó funcionava administrativament en llatí, aragonès i català. En aquell moment al Matarranya es parlava català, i els pobles veïns, que ara parlen castellà, usaven l'aragonès. D'aquí venen los seus 'fiemo' o 'galdrufo'. Podeu fer una ullada al llibre sobre Torrecilla de Alcañiz d'Artur Quintana (2004) *El aragonés residual del bajo Valle del Mezquín: pa San Antón ni buaira ni dorndón*. Però la llengua aragonesa es va anar arraconant al llarg de la història, fins el Pirineu, a on sobreviu actualment.

Per a nates este rader renaixement de les llengües (a partir dels anys 70) va ser en un context d'hegemonia social de la llengua i mos va donar els Desideri Lombarte i els Jesús Moncada, en una llengua que ja s'havie estandarditzat moderna-

ment. Però en lo cas de l'aragonès, la vitalitat ere menor, i el procés d'estandardització encara no havie arribat. Franchó Nagore va fer l'obra d'estandardització durant los anys 70, i la seua obra orbite al voltant del Consello d'a Fabla Aragonesa (CFA).

Però en un procés de canvi promogut per associacions, parlants i escriptors, l'any 2006 se va promoure lo II Congreso de l'Aragonés (2006),

que va desembocar en la creació un nou estàndard (promogut per l'Estudio de Filología Aragonesa). Però els partidaris de Nagore no ho van acceptar, i han coexistit los dos estàndards. Per si no és poc, a l'òrbita de Benasc, en la parla de transició més pròxima al català, també es va crear la Societat de Lingüística Aragonesa (SLA), que prefereix un estàndard més proper a les varietats locals. En este procés de divergència i lluita, mentre pareixie que s'aproximaven l'EFA i la SLA, la Direcció General de Política Lingüística del Govern d'Aragó, amb membres més propers a les tesis del CFA, proposave una resolució pactada, que finalment van acceptar tots los actors: tres lingüistes externs (d'Astúries, d'Occitània i un romanista suís) farien una proposta. Lo dia 16 de febrer es va presentar esta proposta. Esperem que sigue l'estàndard definitiu per a la llengua aragonesa.

Meme favorable a la grafia de l'EFA,
[HTTPS://TWITTER.COM/SEITANROMANA](https://twitter.com/SEITANROMANA)

Álvaro Lombarte a Calaceit

// CARLES SANCHO

Álvaro Lombarte, nascut a Pena-roja, ha estat present al Museu Joan Cabré de Calaceit, exposant els seus treballs artístics amb una col·lecció amb el títol 'El caos y el logos' que ha estat oberta al públic del 2 de setembre del 2016 al 5 de març de 2017. Una mostra del seu treball que ha fet durant els anys 2015 i 2016, on tenim obres molt diverses: pintura acrílica sobre llenç, paper i taula, composicions on juga amb la llum, escultopintura, serigrafies, vídeo i escultura mòbil. "Mi trabajo ahora està centrado en la creación de imágenes que eluden el espacio a través de un proceso de contacto directo poniendo en cuestión el espacio, el tiempo y las profundidad utilizando el gesto y la decisión" –comenta Lombarte en una recent entrevista a la revista *Compromiso y cultura*. Álvaro Lombarte començà la seua vocació al món artístic el 1969 en què havia format el grup El Casetón a Alcanyís amb els pintors locals Trullenque i Boira. Un any més tard, canvià la residència a Barcelona per estudiar pintura, primerament a l'Escola

d'Arts i Oficis. En la seua estança a la capital de Catalunya obrí un estudi on es debatia sobre activitats artístiques i on hi participaven creadors com Plensa o Barceló. El 2007, ja a Alcanyís, constituí l'empresa d'Arts

Álvaro
Lombarte
GOOGLE+

Gràfiques Tramax on precisament s'edità el llibre de Desideri Lombarte *Pena-roja, una vila a la frontera* (1999). Actualment pinta, dóna cures de gravat, serigrafia i ensenya tècniques al voltant de les arts gràfiques.

U12

Amparo-Ángeles Soler Betés // Esteve Betrià

Aquest mes de febrer la ciutat de Lleida està commocionada per la mort violenta d'una de les seues veïnes: Amparo-Ángeles Soler Betés, de 61 anys. Amparo Soler era filla de Ballobar (Vallóbar en català estàndard) i treballava a la capital del Segrià des de feia molts anys com a funcionària del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. No cal dir que també els veïns del seu poble, i de retruc de la resta de la comarca del Baix Cinca, viuen sorpresos aquests dies i amb una gran consternació per aquest tràgic fet.

Però no és dels detalls d'aquest assassinat –que hores d'ara resta pendent de resoldre's–, que voldria parlar en aquest escrit, sinó de l'obra de l'Amparo Soler Betés *Replega de vocabulario de Ballobar* editada per Publicacions d'o Consello d'a Fabla Aragonesa el 2004. Aquest petit volum, redactat en castellà però amb el títol en grafia aragonesa, conté gairebé 3.000 paraules i l'inicia una magnífica presentació de Francho Nagore en la qual es pot llegir: "Baxando Zinca enta baxo, Ballobar ye o zaguer lugar que trobamos antis de pasar ta os lugares de luenga catalana (Zaidín, Velilla, Fraga). A suya situación cheografica esplica en gran parti o suyo caráuter lingüístico. Güei ya no ye posible dizir que en Ballobar se charra aragónés: o que se charra ye, en cuanto á o sistema gramatical, castellano, pero ye un castellano con muitos restos lesicos de l'aragónés, con bellas trazas propias d'o castellano bulgar u ru-

ral e tamién con bels catalanisms lesicals [...] Mesmo bellas trazas morfosintauticas de l'aragónés tienen encara bitalidá, como ye l'uso d'o complemto pronominalo-alberbial *ne*." Vet ací una breu mostra d'aquest vocabulari, sovint relacionat amb la flora i la fauna del lloc, que em va cridar l'atenció i que, d'una forma o una altra, també trobem en el català de la comarca: 'ababol', 'abellarol', 'acollar', 'acotolar', 'afaitar', 'aguardar', 'aladro', 'amanta', 'alzar' *guardar*, 'amerar', 'amprar' *pedir prestrado*, 'ansa', 'arna', 'asabelo', 'asclar', 'astral', 'atalbar', 'aufegar', 'baf', 'baladre', 'baldragas', 'barrella', 'barza', 'batán' *paliza*, 'bellugar-se', 'berderol', 'boira', 'bresca', 'caborias', 'caño' *bodega subterranea*, 'a caramull', 'cardelina', 'chireta', 'coralé' *guindilla*, 'dalla', 'engañapastor', 'engrineta', 'escarabachina', 'espantarrabosa', 'esparbel', 'falzilla', 'ferfé', 'fuina', 'garra-pescaire', 'glera', 'gualla', 'mortalera', 'mostrela', 'panizo', 'pardal', 'perdigacho', 'poput', 'rosigón', 'senalla', 'sisallo', 'tartir', 'unflar', etc.

I una definició d'un concepte que coneixem prou bé "**chapuriu** s. m. forma despectiva de nombrar lengüas minoritaries: *Los de Fraga hablan chapurriau*." Fixem-nos com l'Amparo Soler Betés ressalta el fet que es tracta d'una 'forma despectiva' per referir-se a les llengües minoritàries, una forma generada, afegeixo, i difosa per alguns usuaris de llengües dominants.

Pere Verdaguer i Juanola: un resistent del català al Rosselló (*in memoriam*)

// JULI MICOLAU

El propassat 1 de febrer d'enguany mos va deixar el senyor Pere Verdaguer. Vaig conèixer a un lluitador històric per la llengua catalana a la Catalunya Nord. Va ser tot un descobriment. El cas és que vam coincidir en una ponència a l'Escola del Sol, de Sabadell, l'any 1999. És a dir, "La creació literària en català fora del Principat" amb Sebastià Alzamora (Balears), en Pere Verdaguer (Catalunya Nord) i jo mateix, per la Franja. En Verdaguer em va obsequiar i dedicar el llibre *Crepuscles*, publicat per Trabucaire. Allò va ser l'inici que va despertar-me la curiositat per saber una mica més dels catalans francesos. I, a posteriori, allò va produir un parell de viatges privats a Perpinyà per conèixer de primera mà la seua situació lingüística. I visitar el Castellet. Vaig tornar a casa una mica decebut, sigue dit. Però l'obra d'en Pere Verdaguer ha sacsejat i commou a més d'una consciència, ha alligonat a molts alumnes. Ha estat un revulsiu molt positiu, la qual cosa sempre li

agraïrem. Va estudiar a Perpinyà i Montpeller. Va exercir la docència a un institut abans d'anar a la Uni-

Pere
Verdaguer
ENCICLOPÈDIA
CATALANA

versitat de Perpinyà com a professor de llengua i literatura catalanes fins a jubilar-se. Va fundar el Grup Rossellonès d'Estudis Catalans (1960). La seua obra és dialectològica (*El català al Rosselló*, 1974 i *Diccionari del rossellonès*, 2002); literària (*Poesia rossellonesa del segle XX* o *l'Histoire de la littérature catalane*, 1981) entre d'altres. Sumem els set llibres de ciència-ficció, set més de narrativa breu, onze llibres de divulgació com la *Catalunya francesa* (1969) o el *Diccionari de renescs i paraulotes* (1999)... Col·laborador a premsa. *Alma mater* de la Universitat Catalana d'Estiu, a Prada de Conflent. Un home bo i exemplar. Creu de Sant Jordi (1983); Premi Carles Rahola (1992); Medalla d'Honor de la vila de Perpinyà (2016).

Una setmana més tard, el 8 de febrer, va tindre lloc a la Casa dels Països Catalans de la Universitat de Perpinyà, una Jornada d'estudi i homenatge, a Pere Verdaguer. En el record, sempre. D.E.P.

NO SOM D'EIXE MÓN

Sixena, el Pont de Montanyana (metàfores) // Francesc Ricart

Les notícies sobre Sixena –diguem-ho amb aquesta familiaritat, ja ens entenem– han estat abundants i han tingut un important ressò informatiu. M'aturo per exemple a les manifestacions del president Javier Lambán en la primera visita al monestir on es poden veure les 51 obres arribades del Museu Nacional de Catalunya (MNAC); l'home, traient pit, va dir que "si cal requerir a la jutgessa que ho faci (manar el trasllat d'altres 44 obres) a través de l'actuació policial, ho farem sense cap dubte". Lambán, com el seu dia el president Iglesias, també acusa Catalunya d'espoliadora, una acusació rendible sens dubte en el moment polític que vivim, tal com també vam poder veure i escoltar en el magnífic reportatge del *30 minuts* emès per TV3 fa unes setmanes... Per si no ho heu seguit, però, jo vull esmentar el seguit d'articles de Maria Palau a *El Punt Avui*. Aquesta periodista cultural qualifica de desgavell tot el que ha esdevingut en aquest afer, fins arribar a cridar l'atenció sobre les poques condicions que acompanyen les obres al cenobi de Sixena, i la poca traça a l'hora de muntar l'exposició on es podia veure, fins i tot, pintures invertides... Així mateix, pel que fa als murals avui al MNAC, la periodista repeteix amb els experts –els del reportatge televisiu i altres grans autoritats– el

perill de destrucció si se'n fa el trasllat i el consell de fer-ne reproduccions virtuals al monestir de Sixena... D'acord que podeu dir que és una veu "interessada", que s'ho mira amb ulleres de color català apujat, de la mateixa graduació que les meues. Si us ve de gust, consulteu el treball *Sixena de cap per avall*.

Ara fa pocs dies també ha estat notícia que han hagut de tancar el pont del Pont de Montanyana, a l'Alta Ribagorça, que uneix el nucli del poble vell amb el que és a la carretera que puja a Boí i a la Val d'Aran, on hi ha la majoria de serveis... Resulta que per anar d'un lloc a l'altre –com qui diu de l'Aragó a Catalunya– cal fer una "marrada" de 2 quilòmetres, una distància insalvable per a la majoria de persones que, a més, són la majoria molt grans. Es veu que el pont va ser afonat per impedir la progressió de l'exèrcit de Franco; en acabar la guerra el van refer de manera molt precària i ha durat fins ara que s'aconsella tancar-lo perquè es puga reparar i torne a fer servei.

El pont del Pont de Montanyana que uneix Aragó i Catalunya ara està fora de servei. I Sixena és un maldecap de dimensions geopolítiques amb risc d'enquistament. Si voleu, podem parlar de metàfores.

El vint per cent dels pares de la Franja no transmeten el català als seus fills

Són dades d'una àmplia enquesta sociolingüística inclosa en el Cens de Població de 2011

// MÀRIO SASOT

Més de 81.000 aragonesos manifesten saben parlar català o aragonès (un 6% de la població total d'Aragó), segons el primer cens d'aquestes llengües, realitzat pel Seminari Aragonès de Sociolingüística, vinculat a la Universitat de Saragossa. Segons aquest informe, elaborat a partir de les dades de l'últim Cens de Població i Habitatges de l'INE (de 2011), on es va incloure una bateria de preguntes de l'àmbit sociolingüístic, a Aragó 55.513 persones saben parlar català i 25.556, aragonès. De les persones que es declaren catalanoparlants, 12.000 (un 22% del total d'Aragó) resideixen a Saragossa. Fraga és la població de la Franja que més parlants confessen utilitzar aquest idioma (uns 7.000 habitants, que suposen el 13% del total). No deixa de ser rellevant, i fins ara desconegut, el nombre de parlants de català en determinades ciutats castellanoparlants frontereres amb la Franja, com és el cas d'Alcanyís (1.226 catalanoparlants), Montsó (1.208), Barbastre (800) i Osca (1.558).

Quant a l'estat general d'aquestes llengües, les conclusions de l'informe són demolidores pel que fa a la situació de l'aragonès, on la ruptura generacional del seu ús i l'escàs nombre de parlants els fa entrar per ple dret en el capítol de llengües amenaçades, segons els paràmetres de la UNESCO. El català a l'Aragó, però, en opinió dels experts que han analitzat les dades de l'enquesta, ofereix una situació de relativa estabilitat, amb un nivell de transmissió generacional del 80%, encara que existeixen unes comarques de la Franja on l'estat de la llengua catalana és especialment preocupant, especialment a la Ribagorça i a les conques del Mesquí i el Bergantes, afluent del Matarranya, on l'escàs índex de transmissió oral de pares a fills fan témer per la pèrdua de la llengua materna.

Segons ens va explicar Natxo So-

rolla, sociòleg, originari de Pena-roja (Matarranya), professor a les universitats Rovira i Virgili i Autònoma de Barcelona, i un dels autors de l'estudi “aquest és el cens lingüístic més complet que s'ha realitzat fins ara. el Cens de Població i Habitatges va realitzar 176.623 enquestes a Aragó, per la qual cosa les dades tenen una gran fiabilitat estadística. Aquest estudi ens permet conèixer i analitzar la realitat lingüística de la comunitat autònoma”. Aquest treball es va presentar el passat 27 de febrer al Paranimf de la Universitat de Saragossa i els seus autors, a més de l'esmentat Natxo Sorolla, són els sociòlegs Anchel Reyes, Chabier Gimeno, Miguel Montañés, el lliterà del Campell Pep Espluga i el professor d'Enginyeria Juan Pablo Martínez, en col·laboració amb l'Institut Aragonès d'Estadística. L'informe abasta, entre altres ítems, el nombre de persones que entén un d'aquests dos idiomes tot i que no el parlen (són un 10% de la població aragonesa), el nivell d'ús per edats i per sexes, etc. En aquests àmbits les dades indiquen que aquestes dues llengües maternes es conserven més, a nivell oral, per part de la gent gran que entre els joves. No obstant això,

Presentació de l'informe a la Universitat de Saragossa
MÀRIO SASOT

són els joves els que en tenen més destreses en els hàbits de lectura i escriptura.

Pel que fa a la denominació de la llengua catalana a l'Aragó, davant les opcions que tenien d'escollir entre el terme localista (fragatí, Llitera, etc.), el despectiu (chapurriau) o científic (català), la denominació de català ha estat utilitzada pel 45% dels seus parlants.

“Això suposa un avanç respecte de l'enquesta efectuada per un grup de sociòlegs en 2004, on el terme chapurreau era utilitzat pel 44% dels parlants, el de la parla local el 36% i el nom de català pel 20%” —informa Sorolla.

Els autors de l'informe recomanen, en les seves conclusions “posar en marxa una política lingüística d'impacte des del consens de les diferents sensibilitats polítiques. Aquesta ha de ser adequada a cada territori concret, sent especialment necessari consolidar la seva presència a l'escola, per assegurar el dret dels parlants a conèixer la seva llengua materna, el dret de tots els ciutadans a aprendre aragonès i català, i la possibilitat de preservar aquest patrimoni immaterial propi de tots els aragonesos”.

